

ANALÝZA GRUZÍNSKÉ KRIZE **Geopolitické důsledky dvoudenní války**

Oskar Krejčí

Lidstvo vymyslelo jedinou hloupější věc, než je válka – a to hloupou válku. Prezident Michail Saakašvili vsadil vše na jednu, takovouto hloupou, válečnou kartu a během dvou dnů vše prohrál. To, že po překročení řeky nezničil velkou říši, je dáno jenom tím, že žádné říši nevládne. Pouze přivedl do svízelné situace své mocné spojence.

Dohady o geopolitických souvislostech dvoudenní kavkazské války se pohybují ve dvou okruzích. Ten vnější naznačuje, že šlo o kouřovou clonu, za níž měly být rozvinuty západní flotily u břehů Íránu a v Polsku raketová základna. Tato úvaha se jeví jako málo pravděpodobná – obé bylo možné bez potopení vlastního spojence.

Vnitřní okruh geopolitických důsledků se týká bezprostředních dopadů na mocenské vztahy mezi zúčastněnými stranami konfliktu. Jisté je, že karty jsou v geopolitické hře po tomto konfliktu rozdány nově. Zatím se ukazuje, že kavkazská tragedie přerostla v ostudu západní diplomacie. Dominantním poznatkem je fakt, že zcela selhaly všechny evropské bezpečnostní struktury.

NATO

Mnohé státy Aliance svým podílem na vyzbrojování a výcviku gruzínské armády učinily z Gruzie jeden z nejvíce militarizovaných států světa. Gruzie svým patnáctiprocentním podílem vojenských výdajů na HDP vysoce překračuje světový průměr – podle poslední ročenky SIPRI tvoří vojenské výdaje světa 2,5 % světového HDP. Po příchodu Saakašviliho k moci vyrost vojenský rozpočet Gruzie z 30 miliónů na téměř miliardu dolarů ročně.

Přestože je Gruzie členem Partnerství pro mír, NATO Saakašviliho dobrodružný nacionalismus povzbuzovalo. Po začátku války si však Aliance umyla ruce a ústy generálního tajemníka oznámila, že konflikt by měly řešit OSN, EU a OBSE. Další z institucí určených k zajištění bezpečnosti, Rada NATO-Rusko, se ukázala v krizi zbytečná – zástupce USA se prostě na svolané jednání nedostavil. Naopak minulé pondělí osm letadel USA dopravilo do války v Gruzii z Iráku 800 gruzínských vojáků i s výzbrojí.

Jestli chtěl někdo otestovat, zda se Rusku podařilo revitalizovat svoji armádu, mnoho informací nezískal. K všeobecnému překvapení se gruzínská armáda ve chvíli, kdy dostala obtížnější úkol než bombardovat Cchinvali, ukázala jako papírový tygr. Na začátku války převyšoval počet útočících gruzínských vojáků v Jižní Osetii počty ruských vojáků rozmístěných zde k udržování míru dvanáctkrát. Podle amerických údajů se nakonec do akce zapojilo celkem 15 tisíc ruských vojáků, což je přibližně desetina současného počtu regulérních vojáků USA v Iráku. Oficiální gruzínské zdroje uvádějí, že před začátkem války měla gruzínská armáda 32 650 lidí, z tohoto 18 993 v pozemních silách, 2 009 v letectvu a 1 350 ve válečném námořnictvu; zbytek byli úředníci. V rezervě bylo 100 tisíc mužů. A tak si Pentagon i Brusel z kavkazské tragedie odnáší důležitý poznatek, že v postsocialistických zemích je velmi obtížné vytvořit bojeschopnou armádu.

Gruzínská armáda vydržela dva dny. Přestože speciální jednotky i námořní pěchota USA odvedly při výcviku gruzínských vojáků jistě dobrou práci. Výsledkem všech těchto snah bylo jen to, že Gruzie je dnes poseta odhozenými lehkými i těžkými zbraněmi a opuštěnými vojenskými sklady. Na vojenském výsledku se ovšem podepsal i prezident Saakašvili, který nevynechal jedinou vhodnou i nevhodnou příležitost k podlamování bojového odhodlání vlastní armády šířením poplašných zpráv. Když pak chybí motivace k boji, výzbroj a výcvik nestačí. Z ozbrojenců vytváří armádu společná morálka. Jak ve svých Rozpravách o prvních deseti knihách Tita Livia pravil Machiavelli, otec všech politologů: „Ozbrojené totiž musí být srdce, nejen končetiny. Bez končetin může být organismus koneckonců živ, bez srdce nikoliv“.

OBSE

Pozorovatelé Organizace bezpečnosti a spolupráce Evropy v Jižní Osetii se rozutekli v prvních minutách útoku gruzínské armády na Cchinvali. I proto dnes Jihoosetinci tvrdí, že by se OBSE nemělo vracet, protože mír nedokáže ohlídat. Dlužno ovšem říci, že při bombardování gruzínskými jednotkami byla jejich budova zničena a ušetřena nezůstala ani vozidla nesoucí označení OBSE.

Evropská unie

Stanovisko EU stále neznáme. Komisař pro zahraniční a bezpečnostní politiku Javier Solana udělal to nejlepší, co mohl – zmizel. A nikomu nechyběl. Z jednání ministrů zahraničních věcí EU minulý týden jsme se nic nedozvěděli. Aktivity NATO i EU pouze potvrdily správnost politologické zákonitosti, že zvyšování počtu členských států blokuje rozhodovací proces a snižuje akceschopnost.

Nastoupila diplomacie jednotlivých států Unie, což má za následek, že se vytratilo jednotné stanovisko. Přesněji řečeno, objevilo se několik „evropských“ stanovisek. A tak britský šéf diplomacie využil válku k rozmnožení sbírky svých poněkud nešťastných protiruských výroků. Naopak italské ministerstvo zahraničních věcí jako první oznámilo, že si nepřeje vytvoření jednotné protiruské fronty.

Iniciativu převzala Francie jako stát momentálně předsedající EU. To, co se objevilo první na stole, by se s trochou nadsázky dalo nazvat „Kouchnerův diktát“. Francouzský ministr zahraničních věcí Bernard Kouchner odletěl do Tbilisi a před televizními kamerami slavnostně se Saakašvilim podepsal dohodu o míru. Bez konzultace s Osetinci, Abcházci a Ruskem. Dohodu o tom, že se gruzínská i ruská vojska stáhnou ze zóny konfliktu. Někdy by si pan ministr měl přečíst nějakou historickou knihu – nebývá v dějinách často, že by bylo možné nadiktovat mír tomu, kdo zvítězil na poli válečném. Naštěstí zasáhl prezident Nicolas Sarkozy a na extempore pana ministra se zapomnělo. Byla by z toho jenom blamáž Francie. Kardinál Richelieu se ovšem musí v hrobě za hlavu popadat...

Podstata – a můžeme se domnívat, že nechtěná – Kouchnerova plánu spočívala v tom, že ruské jednotky v Abcházii a Jižní Osetii budou vystřídány jinými, zřejmě západními vojáky. Jakési „Kosovo naruby“ – v Kosovu jednotky NATO zajistily odtržení této srbské provincie, tady by zajistily připojení vzpurných provincií ke Gruzii. Kouchner ale zapomněl na jednu drobnost: mezi diktátem z Rambouille a vysazením jednotek NATO v Kosovu proběhlo bombardování Bělehradu. Kdo by měl být bombardován dnes, aby se Kouchnerův mírový plán prosadil?

V každé české vesnici vědí, že se účet nedělá bez hostinského. Zvlášť když má klacek. Osetinců a Abcházců se ovšem demokraté na tyto podmínky míru neptal. Jihoosetinci i Abcházci však vyslovili ústy svých představitelů souhlas. Má stejně ironický nádech, jako – asi neúmyslně – Kouchnerův plán samotný: ať jsou západní jednotky v zóně konfliktu rozmístěny, ale na druhé straně hranice – tedy nikoliv na území Jižní Osetie a Abcházie, ale ve vlastní Gruzii. Na jejich území má být garantem míru ruská armáda, gruzínským útokům by z druhé strany měly bránit jednotky EU či OBSE. Tato verze by nakonec mohla zvítězit, protože by umožnila západním mocnostem zachovat si tvář: budou statečně chránit Gruzii před nebezpečím ze severu, které neexistuje.

Plán, který by se dal nazvat Sarkozy 1, podepsali francouzský a ruský prezident v Moskvě v úterý 12. srpna. Tento šestibodový návrh obsahuje dva klíčové principy: hned první bod hovoří o nutnosti přijmout kontrolovatelné právní závazky nepoužít sílu v daných sporech. Ten poslední pak oznamuje, že budou zahájena mezinárodní jednání budoucím statutem Jižní Osetie a Abcházie. Řečeno nediplomaticky, tedy i o možnosti jejich odtržení od Gruzie.

Plán Sarkozy 2 se objevil hned v noci, po prvních jednáních francouzského prezidenta v Tbilisi. Nicolas Sarkozy volal Dmitriji Medveděvovi, zda by mohl být z plánu vyškrtnut bod šest. Ten souhlasil, což druhou stranu na chvíli uspokojilo. Jenže...

V okleštěném plánu Sarkozy 2 chybí přísaha věrnosti územní celistvosti Gruzie. Pak ovšem jádro plánu tvoří bod číslo jedna – tedy nepoužití síly. To je podstata ruských návrhů dlouho před tím, než gruzínská armáda zaútočila na Cchinvali. Jenže takovýto plán znamená stvrzení situace, která vznikla po válkách počátkem 90. let. Tedy neprotivít se silou přání Abcházců a Jihoosetinců nebýt součástí Gruzie. Roztrpčení mnohých Gruzínců je pochopitelné. Ale házet bomby na lidi by se kvůli tomu opravdu nemělo.

Jihoosetinci a Abcházci

V rámci bojů o Jižní Osetii a Abcházii se politici západní demokratických států opomněli zeptat Abcházců a Osetinců, co si vlastně přejí oni. Jejich reprezentanti, jejichž jména a tváře jsou pro mainstreamová média tabu, podepsali v pátek v Kremlu spolu s ruským prezidentem plán Sarkozy 1. Dmitrij Medveděv pak své protějšky – z Abcházie Sergeje Bagapše a z Jižní Osetie Eduarda Kokojtu – ujistil, že Rusko zůstane garantem jejich bezpečnosti.

Medveděv zároveň prohlásil, že Rusko podpoří jakoukoliv volbu Abcházců a Jihoosetinců. Podle dostupných informací si Jihoosetinci, kterých v Jižní Osetii žije přibližně 70 tisíc, přejí spojení se Severoosetinci. Tedy – řečeno bez obalu – připojení k Ruské federaci. Abcházci by si naopak přáli vytvoření vlastního státu. I když tento potomek bájně Kolchidy má bohatou historii, říká se, že zcela samostatný státní národ musí být schopen zajistit plnohodnotný život vlastní univerzity. To znamená mít okolo milionu obyvatel. Abcházců žije v Abcházii méně než 200 tisíc.

GUAM

Ze shromáždění několika prezidentů minulou středu v Tbilisi (čtyři z nich byli z Evropské unie) si veřejnost díky mediím odnesla jako nejdůležitější poselství provolání polského prezidenta Lecha Kaczyńskiego, že jsme ve válce. Samozřejmě proti Rusku. Tvořivě tak navázal tak na prohlášení ukrajinského prezidenta Viktora Juščenka a gruzínského prezidenta Michaila Saakašviliho z roku 2005, kdy vyzvali k vytvoření Společenství svobodné volby od pobaltských zemí po Kaspické moře. Pásu, který by oddělil svobodnou Evropu od „nedemokratických států východu“.

Tento projekt sanitárního kordonu má smysl jen tehdy, když jeho jádro bude tvořit organizace GUAM – Gruzie, Ukrajina Ázerbájdžán a Moldávie. To podstatné z projektu GUAM, jako by fungovalo: objevily se plány dodávek ropy a plynu z Ázerbájdžánu, které měly učinit zúčastněné země nezávislými na energetických dodávkách z Ruska.

Pohled na představitele Polska, Ukrajiny a pobaltských republik na náměstí v Tbilisi mohl působit povzbudivě. Zvláště poté, kdy ukrajinský prezident v rozporu s mezinárodními dohodami podepsal nařízení, které má bránit válečným lodím Ruska ve volném pohybu v pronajaté sevastopolské základně. Ovšem není důležité pouze to,

kdo na tribuně byl – ale i kdo tam nebyl. Chyběli prezidenti Ázerbájdžánu a Moldávie. O zástupcích Arménie, jediného neruského pravoslavného souseda pravoslavné Gruzie, nemluvě. Podstatné ale je, že bez Baku není ropa, není plyn.

Turecko

Za „geopolitickou senzaci“ označil jeden komentátor postoj Turecka. Prezident Abdullah Gül v telefonickém rozhovoru vyjádřil hlubokou soustrast nad smrtí mnoha civilních obyvatel Jižní Osetie – ruskému prezidentovi.

Turecký premiér Recep Erdoğan vzápětí při návštěvě Moskvy navrhl vytvoření kavkazského paktu stability. V něm by vedle Turecka a Ruska měly být ještě tři kavkazské republiky. Že tento návrh není po chuti ani Washingtonu, ani Bruselu, je nábíledni. Nezdá se, že by svým jednáním v posledních týdnech Saakašvili posílil sympatie Ankary pro své přání vstoupit do NATO.

K pochopení atmosféry je třeba dodat, že na manifestacích v Turecku se během války objevily plakáty, kde vedle sebe byly portréty Saakašviliho a Hitlera. Tedy plakáty, které ještě nedávno nosila dnes neexistující opozice v Tbilisi.

USA

Někteří komentátoři označili současnou kavkazskou tragedii jako „první rusko-americkou válku“. Doufejme, že se mýlí. Vzájemné výpady na neoficiální i oficiální úrovni však byly tentokrát skutečně ostré. Bylo možné zaznamenat výzvy vyloučit Rusko z G8 i dalších mezinárodních organizací, znemožnit vstup Ruska do WTO, návrhy izolovat politické představitele Ruska, odebrat zimní olympiádu Soči, oblíbená doporučení Evropě neodebírat plyn a ropu z Ruska apod. Naopak na ruské straně zazněly výzvy stáhnout ruský rezervní fond z amerických bank, odebrat povolení pro přelety vojenských letadel USA do Afghánistánu, ale i zříci se snah o vstup do WTO, protože by to stejně poškodilo ruskou ekonomiku (mimočodem: řadu měsíců blokuje vstup Ruska do WTO jediný stát – Gruzie). A tak by bylo možné ve výčtu vzájemných výčitek pokračovat ještě velmi dlouho.

Důležitější než tato bezesporu zajímavá lidová tvořivost jsou ale v mezinárodních vztazích oficiální stanoviska. Sledujeme-li razanci výroků představitelů USA a Ruska, je zřejmé, že tak komplikované vztahy mezi těmito zeměmi po studené válce ještě nebyly. Stačí připomenout výroky ruského ministra zahraničí Sergeje Lavrova a jeho amerického protějšku Condoleeze Riceové.

Lavrov na vrcholu krize prohlásil, že si Spojené státy budou muset vybrat: partnerství s Ruskem, nebo podporu Saakašviliho. Riceová kontrovala, že partnerství s Ruskem bude zachováno, ovšem USA stojí na straně Gruzie. Lavrov označil Saakašviliho za „specprojekt USA“, což je v americkém tisku překládáno jako „zvláštní projekt USA“. Riceová však jako ruštinářka dobře ví, že „spec“ v daném případě neznamená jen zvláštní, ale také speciální či zpravodajské služby. Její následný výrok na obranu Gruzie, který přednesla 14. srpna 2008 po jednání s francouzským prezidentem, by měl vstoupit do učebnic dějin diplomacie: „Musí být zcela jasně řečeno, že Spojené státy stojí pevně ... za územní celistvostí Gruzie. Ta je členem Organizace spojených národů, jehož mezinárodně uznávané hranice musejí být respektovány.“ Tak pravila ministryně zahraničí USA, která se osobně podílela na rozpoutání války v Iráku i na odtržení Kosova od Srbska. Některým výrokům představitelů USA mohou vrátit věrohodnost jen nové volby.

Na obranu Condoleezi Riceové je ale třeba říci, že na ni zbyl nevděčný úkol přesvědčit Saakašviliho, že má podepsat plán Sarkozy 1. V sobotu 16. srpna pak po jednání s ministryní zahraničí USA Saakašvili plán Sarkozy 1 podepsal (ovšem s odstřiženou preambulí...).

Bude teď zajímavé sledovat vývoj plánů výstavby radaru coby součásti Národní protiraketové obrany USA na Kavkaze, tedy samozřejmě v Gruzii. Že by se od počátku hrálo právě o toto? Ať jednání na toto téma dopadne jakkoliv, stále budou platit moudrá slova z již citované Machiavelliho knihy: „Cizí vojsko je nejhorší opatření k obraně, jaký svět zná.“ Mnohem lepší by pro Gruzii bylo žít se sousedy v přátelství.

A tak zbylo Saakašvilimu jediné skutečné diplomatické vítězství: oznámil, že Gruzie vystupuje ze Společenství nezávislých států. Pomiňme fakt, že tak již učinil v roce 2006. Podstatné je, že se SNS z organizace zajišťující klidný rozpad Sovětského svazu dávno změnilo na diskusní klub. Má-li se tento klub ještě někdy sejít, je to asi možné jedině bez Saakašviliho. A vlastně ještě něco Saakašvili získal: Gruzie se stane nemalou rozpočtovou položkou Evropské unie a USA.

Humanitární pomoc a media

Humanitární pomoc se proměnila v nástroj propagandy. To platí především o té ze Západu, a to včetně Česka. Ne, že by humanitární pomoc nebyla nutná. Více než sto tisíc Gruzinců uteklo před válkou ze svých domovů. Ve své většině neutíkali před násilím, ale ze strachu z války. Po většině se tito Gruzínci mají kam vrátit – jejich domy nikdo nevybombardoval. Obyvatelé Cchinvali na tom jsou poněkud hůř – 70 % budov města bylo zničeno. Ovšem pomoc Osetincům by nevypadala v západní televizi dobře.

Kde ale byly západní humanitární organizace počátkem 90. let, když v Gruzii hořela válka? Tehdy bylo z Abcházie vyhnáno přibližně 250 tisíc Gruzinců, čtyři tisíce jich tam zahynulo (obdobný počet mrtvých byl na

straně Abcházců) a tisíc Gruzínců je dodnes nezvěstný. V tehdejších bojích proti pravoslavným Gruzíncům sbíral zkrušenosti i budoucí čečenský polní velitel Šamil Basajev. V Jižní Osetii zahynuly dva až čtyři tisíce lidí. Tenkrát to nikoho nezajímalo. Až rozvrácené jelicinovské Rusko zasáhlo a jeho zlomená armáda na základě mezinárodních dohod vytvořila nárazník, který umožnil vzájemné vyvražďování zastavit.

Proč to dnes vadí? Síla Ruska roste a ve Washingtonu byla přijata koncepce nového rozmístění vojenských základen blíže k jádru Eurasie. Zatím platí, že čím více roste moc Číny a Ruska, tím více v politice Západu nabývá na významu politika dvojího metru. A tím je tato politika nebezpečnější.

A aby se nezapomnělo, je třeba stále připomínat humanitárním organizacím: v této chvíli se odhady počtu běženců v důsledku války v Iráku blíží čtyřem miliónům. Hic Rhodus, hic salta.

Jako nový geopolitický faktor se představila media. Ukázalo se, že se Rusko sice umí pohybovat na poli válečném i v diplomatických slonech, nikoliv však v džungli západních sdělovacích prostředků. Zvláštní roli sehrály CNN a BBC. Po jednom dnu seriózních informací převládlo úsilí zabránit tomu, aby si diváci pamatovali, kdo válku začal. Analýzu nahradila propaganda. Snaha vymazat vzpomínky na první den války vyvrcholila hysterickými reportážemi CNN ukazujícími ruské obrněné kolony řítící se na Tbilisi – a to určitě jen náhodou v okamžiku, kdy v Bruselu zasedli ministři zahraničních věcí EU. Jak by vypadalo zpravodajství, kdyby gruzínská armáda vydržela bojovat o dva dny déle, to je lepší si ani nepředstavovat.

Prestiž u nás dostupných anglicky mluvících televizí zahraňovala stanice Euronews, jejíž novináři chápou, že diváci si zaslouží informace, ne politické školení mužstva. (Práce českých medií komentář nepotřebuje. Snad jen drobnou poznámku ke způsobu, jakým v pátek veřejnoprávní Události naložily s hodnocením situace na Kavkaze, které přednesl prezident České republiky Václav Klaus: ČT je ostudou evropské žurnalistiky).

K absurditám české politické scény patří, že jediný, kdo před přiléváním oleje do kavkazského ohně varoval, byla komunistická strana. Ta nejen ústy svého místopředsedy Jiřího Maštálky jako jediná parlamentní strana zformulovala jasný postoj k válce na Kavkaze a tříbodový návrh dalšího postupu pro českou diplomacii. Zároveň se ukázalo, že poslankyně Kateřina Konečná už v roce 2005 a 2007 požadovala od premiérů vysvětlení, proč Česká republika dodává do Gruzie zbraně a munici. Jak ukázaly Britské listy, obdržela od dvou odlišných předsedů odlišných koaličních vlád v podstatě identickou odpověď. Což potvrzuje známou pravdu, že hřbitovy jsou plné skvělých lidí – ale hloupost je nesmrtelná.

■ ■ ■

V rozhovoru pro německý Bild nazval bývalý gruzínský prezident Eduard Ševarnadze rozhodnutí Saakašviliho zaútočit na Jižní Osetii „smrtnou chybou“. Měl-li však být útok na Jižní Osetii pokusem o politickou sebevraždu, pak ani toto nedokázal prezident Saakašvili dotáhnout do konce. Zdá se, že ještě nějaký čas bude komplikovat politiku svých spojenců.

A tak zbývá jediná otázka: Proč to všechno? To se opravdu musejí zabíjet lidé kvůli několika kopcům na Kavkazu a kousku černomořského pobřeží? Nemusejí, a také nezabíjejí. Ani tato dvoudenní válka nebyla kvůli krajině, ale kvůli sobectví a omezenosti několika politiků. Není nic snazšího, než dohodnout se. Chybí pouze maličkost – dobrá vůle a trochu rozumu.

Publikované so súhlasom autora.

Originál článku je publikovaný na <http://www.blisty.cz/2008/8/18/art42192.html>